

MEHMET SABRİ GENÇ

Ç A Ğ D A Ş K Ü R E S E L

MEDENİYETİN ONTOLOJİSİ

İBN HALDUN'DAN JOHN SEARLE'E
KÜRESEL MEDENİYET OKUMASI

ÇAĞDAŞ KÜRESEL MEDENİYETİN ONTOLOJİSİ

İbn Haldun'dan John Searle'e
Küresel Medeniyet Okuması

MEHMET SABRİ GENÇ

**ÇAĞDAŞ KÜRESEL
MEDENİYETİN ONTOLOJİSİ**

İbn Haldun'dan John Searle'e
Küresel Medeniyet Okuması
MEHMET SABRİ GENÇ

ISBN: 978-625-8079-34-0
1. Baskı: Mayıs 2024

Paradigma Yayınları
Yayın Yönetmeni: Mehmet Akif Memmi
Editör: Asuman Kılıçaslan
Son Okuma: Hamdi Akyol
Kapak Tasarımı: VID Creatives

Tüm hakları saklıdır. Bu kitabın tümünün veya
içeriğinin herhangi bir bölümünün yayıncının
yazılı izni olmadan fotokopi dâhil, elektronik ya da
mekanik herhangi bir yolla çoğaltılması yasaktır.

Paradigma Kitap Yayıncılık Anonim Şirketi
Sertifika No: 53690
Bereketli Sok. No: 20
Kuzguncuk/Üsküdar, İstanbul

www.paradigmayayinlari.com
info@paradigmayayinlari.com
twitter.com/paradigmayay
instagram.com/paradigmayayincilik

Baskı: Mavi Ofset Basım Yayın Ticaret San. Ltd. Şti.
Ziya Gökalp Mah. Süleyman Demirel Bulvarı İş
Modern İş Merkezi B Blok Kat: 1 22/23
İkitelli/Başakşehir İstanbul
Sertifika No: 45756

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	8
ÖNSÖZ	9
GİRİŞ	13
BİRİNCİ BÖLÜM	
NAİF BİR TARİH OKUMASINDAN YENİ BİR İBN HALDUN OKUMASINA	23
İbn Haldun: Yükselişlerin ve Çöküşlerin Müşahidi	33
El İber ve Mukaddime	37
Mukaddime'nin Keşfi	44
Batr'nın İbn Haldun'u Keşfi	46
İBN HALDUN'UN ASABİYET TEORİSİ	53
Umrandan Asabiyyete, Asabiyyetten Umrana	54
Umran	56
Bedevîlik ve Hadarîlik	63
Riyasetten Mülke	69
Mülk ve Hilafet Çatışması	72
Asabiyyet: Yeni Bir Yorum Denemesi	82
Asabiyyet için Yeni Bir Tarif Denemesi	83
Döngüsellik/Değişim/Dönüşüm Bağlamında Asabiyyet	89
Asabiyyetin Hâlleri: Yeni Bir Kavramsallaştırmaya Doğru	93
Asabiyyetin Nesepten-Sebebe Geçiş	96
Aynı Kuvveden Neşet Eden İki Veche: Neseb ve Sebebe	97
Neseb-Sebebe Asabiyyeti İlişkisi Bağlamında	
İktisattan Ekonomiye Geçiş	99
Siyasete Yön Veren Bir Ahlak Kavramı Olarak Asabiyyet	105
Ruhî Asabiyyetle Olan Münasabetin Azalması	111
Tavırlar Nazariyesi: Yeni Bir Yorum Denemesi	117
BİRİNCİ BÖLÜM SONU	125

İKİNCİ BÖLÜM

FRANZ BRENTANO VE YÖNELMİŞLİK TEORİSİ	129
Franz Brentano: Modern Felsefenin Öncüsü	129
Franz Brentano'nun Felsefi Düşüncesinin Temelleri	135
Yönelmişlik Teorisi'nin Temel Kavramları	143
<i>Mâ'nâ'dan Anlama</i> Yönelmişlik Teorisi	151
JOHN SEARLE VE KİTLESEL YÖNELMİŞLİK TEORİSİ	161
John Searle'ün Felsefi Düşüncesinin Temelleri	163
Kitlesele Yönelmişlik Teorisi	181

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ	199
DİRİMSSEL ASABİYET VE MODERN İLKELLİK	201
 KAYNAKÇA	227
DİZİN	235

*Düşüncelerinin ve bize öğrettiklerinin bir ekini olan bu eseri, Merhum
Hocam ve Ustam, büyük Türk Filozofu Şaban Teoman Duralı'nın aziz
ruhuna hürmetle ithâf ederim...*

KISALTMALAR

Bkz.	Bakınız
Krş.	Karşılaştırınız
B.g.e.	Bahsi geçen eser
Ed.	Editör
Yay.	Yayınları
Üniv.	Üniversitesi
Çev.	Çeviren
vs.	Vesaire
vb.	Ve benzeri
s.	Sayfa
Vol.	Sayı
No.	Numara
bd.	Band (Cilt)
Fasc.	Sayı
Haz.	Yayına Hazırlayan
İng.	İngilizcesi
Alm.	Almancası

ÖNSÖZ

Avusturya Salzburg Paris-Lodron Üniversitesi, Kültür ve İnsan Bilimleri Fakültesi Felsefe Bölümünde 2003-2009 yılları arasında lisans ve yüksek lisans talebesi olarak tahsil görürken, hem oradaki yaşamı derinlemesine gözlemlene fırsatı bulmuş hem de gerek okuldaki dersler gerekse özel okumalarım aracılığıyla bazı meselelere merak sarmıştım. Bu meselelerin başında “biz” ve “öteki” arasındaki farklar geliyordu. “İnsan kendisini öteki üzerinden tanır,” sözünü onaylayıcı hadiseler defalarca şahitlik ettim. Batı’nın nirengi haritasını çıkarabilmem hususunda düşüncelerime felsefi olarak dayanak bulduğum, ufkumu genişleterek sorduğum sorulara eserlerinde cevap aradığım bir düşünür ile karşılaştım. Bu filozof, modern felsefenin nirengi noktasında bulunan ve buna rağmen çok da bilinmeyen Franz Brentano (1838-1917) idi. Salzburg’daki Edgar Morscher, Johannes Brandl, Peter Simons, Reinhard Kleinknecht ve Arkadiusz Chrudzimski gibi değerli hocalarımla Franz Brentano’nun eserlerine ve düşüncelerine hâkimiyetleri ve bu alanda dünyada söz sahibi olmaları benim için büyük bir şanstı. Bu bağlamda bazı derslere katılmakla birlikte Prof. Dr. Reinhard Kleinknecht’in danışmanlığında “Theorie der Intentionalität bei Brentano” (Brentano’da Yönelmişlik Teorisi) başlıklı yüksek lisans tezime mezun oldum.

Franz Brentano okumaları yapmış ve bu çerçevede bir de yüksek lisans tezi yazmış olmam, Prof. Dr. Şaban Teoman Duralı’nın adlan-

dırmasıyla *çağdaş küresel medeniyetin* derinliklerinde gizli psikolojiyi, onu oluşturan temel unsurları incelememe ve daha tafsilatlı anlamama vesile oldu. Bu anlamda, özellikle de İslam medeniyetinin karşı karşıya kaldığı güncel sorunların mahiyeti ve nedenleri hususunda daha sahih okumalar yapmaya başladım. Bu sorunları nazarî olarak düşünürken 2009 yılında bir ziyaretimde merhum Hocam Şaban Teoman Duralı, İbn Haldun'un "asabiyet teorisi" ile ziyaret esnasında kendilerine bahsettiğim John Searle'ün "kitlesele yönelmişlik teorisi"ni mukayese ederek güncel meseleleri irdelememi önerdi. Beni çok heyecanlandıran bu fikir dolayısıyla başvurduğum Viyana Üniversitesi Felsefe Bölümüne 2009 yılı Eylül ayı itibarıyla doktora tahsili için kabul edildim.

Yoğun olarak İbn Haldun okumaları yapmış ve bu hususta dersler vermiş olan Prof. Dr. Franz Martin Wimmer, sunduğum doktora konusunu ve taslağı hemen kabul etti ve ders aşaması, yeterlilik sınavı gibi prosedürlerdenin ardından 2010 yılı itibarıyla tez yazım aşamasına geçtim. Wimmer danışmanlığında başladığım "İbn Khalduns 'Asabiyya' Versus Kollektive Intentionalität" üst başlıklı doktora tezi, benim Gaziantep Üniversitesi Felsefe Bölümünde o zamanlar öğretim görevlisi olarak çalışmamdan ve kendisinin de bu süreç içerisinde emekli olmasından ötürü yavaş ilerledi. Bu nedenle çalışmalarımı 2017 yılı içerisinde İstanbul Medeniyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsüne Felsefe Bölümü Doktora talebesi olarak yapılan resmî yatay geçişle Merhum Hocam Prof. Dr. Şaban Teoman Duralı'nın ve Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu'nun danışmanlığında sürdürmeye devam ettim. Bu eser, doktora tezimin kitaplaştırılmış hâlidir.

Kıymetli Hocalarım; Prof. Dr. Franz Martin Wimmer, Merhum Prof. Dr. Teoman Duralı, Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu, Prof. Dr. Ayhan Bıçak ve Prof. Dr. Oktay Taftalı'ya felsefe serüvenim boyunca kadirşinاشlıklarını gösterme teveccühünde bulundukları için ve en-

gin bilgilerini benimle paylaşıp hiçbir yardımı esirgemedikleri için derin hürmet ve teşekkürlerimi sunuyorum.

Değerli dostum Emre Kasap'a ve ailesine diğergâmlıklarıyla hep yanımda oldukları için çok teşekkür ederim. Kıymetli filozof dostlarım Mustafa Polat ve Mehmet Çakmak'a, ayrıca her yıl misafir olarak davet edip üniversitelerinde ağırlayan, çalışmalarımı rahat bir şekilde sürdürebilmem için her türlü imkânı sağlamış olan University College of Southeast Norway yönetimine ve üniversitenin değerli üyesi dostum Asmund Aamaas ve misafirperver ailesine, üniversitenin diğer üyelerine teşekkürü borç bilirim.

Dualarıyla, dostluklarıyla, kardeşlikleriyle hayatımda olan herkese müteşekkirim.

Düşüncelerinin ve bize öğrettiklerinin bir ekini olan bu eseri, Merhum Hocam ve Ustam, büyük Türk Filozofu Şaban Teoman Duran'ın aziz ruhuna hürmetle ithâf ederim...

Mehmet Sabri GENÇ
Gaziantep, Mart 2024

GİRİŞ

Dünya dönüşüyor. Beraberinde insan dönüşüyor. İnsan dönüşünce tarih, tarih dönüşünce her şey dönüşüyor. Biz insanlar için bu dönüşümün en tehlikelisi, modern çağın hükmettiği “zaman idraki”nde kendini göstermiştir. İbn Haldun’a göre “her çağın bir hükmü vardır.”¹ Ancak, yaşadığımız çağın hükümünden ziyade, çağın; iliklerimize kadar bizi esir almaya çalıştığı *dirimsel ve modern iptidai tahakkümü* altındayız. Bu modern iptidai tahakkümün belki de en ciddi işgali; geçmişe, şimdiye ve geleceğe sahip olan ve bir tarih verisi olan “ben”in, “zaman bilinci”nin işgalidir. Nitekim çağın hükmettiği zaman idraki modern döneme kadar kadim manevi-insani düzlemde hayatı ve tarihi inşa ediyordu. Sonra, Tanrısını bertaraf etmeye yeltenen modern insan, “çağların hükümleri”ni kendi vermeye başladı. Nitekim, İhsan Fazlıoğlu bu sorunu şöyle tespit etmektedir:

Kadim dönemde zaman idraki şu şekilde *idi*: Geçen, geçmekte olan *şimdi*, geçecek olan *gelecek*. Merkezinde geçmişin olduğu bu idrakte hafıza yani hatırlama, geçmişe doğru çalışırdı. Modern zamanlarla bu idrak şu biçimi aldı: Geleceğe göre kurulan *geçmiş*, geleceğe göre kurulan *şimdi*, gelecek. *Gelecekin* merkezde olduğu bu idrakte ise muhayyile yani beklenti geleceğe doğru iş görürdü. Günümüzde ise zaman idraki daha bir şekil değiştirmiştir: Şimdinin *geçmişi*, şimdi,

¹ İbn Haldun, *Mukaddime I*, çev. Süleyman Uludağ (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2007), 452.

şimdinin *geleceki*. Şimdinin merkezde bulunduğu bu idrakte ise ne geçmişe ilişkin hatırlama ne de geleceğe ilişkin beklenti vardır; yani aymazlık esastır.²

Bu sebeple, zamana karşı postmodern bakış açısının ortaya çıkarıldığı içtimai, kültürel, geleneksel, bilimsel ve siyasi aymazlıklar/aymazlıklarımız sorununa karşı ve çağımızın yapay hükümlerinden veya tahakkümlerinden, kendimizi ve toplumumuzu korumamız için kadim zaman idrakimizin en büyük bânîlerinden İbn Haldun'u (1332-1406) yeniden değil, geriden/geçmişten okumamız ve geçmekte olan sonsuz kısa *şimdiyi* ve geçecek olan *geleceki* mazbut bir şekilde idrak edebilmek adına elzemdir. Nitekim İbn Haldun'un da dediği gibi “çağların değişmesi ve günlerin geçmesi ile millet ve kavimlerin hâllerinin de değişeceği hususunun dikkatten kaçması tarihte vaki olan (ve gözden kaçan) gizli hatalardandır. Bu husus çok kapalı ve son derece gizli bir hastalıktır.”³ Zira bu gizli hastalığa şifa aramak veya iyileştirmek için evvela bu hastalığın mahiyetini teşhis etmemiz gereklidir.

İbn Haldun tarihe farklı bir pencereden bakmış ve tarihe, toplumların başına gelmiş olayları nakletmekten öte bir değer biçmiştir. İnsanların ve toplumların başına gelen hadiselerin derinlerindeki sebep-sonuç bağıını arayarak cemiyetin bir nevi nirengi haritasını çıkarmaya çalışmıştır. Tarihsel hadiselerle ilmi ve bilimsel bir bakış açısıyla eğilerek tekerrür eden nedenlerin nazariyesini temellendirmek için çabalamıştır. Bizler de bizzat İbn Haldun'un yazdıklarına bu gözle bakmalıyız. Onun düşüncelerinin altında yatan sebep-sonuç ilişkisini tespit ederek nazariyelerinin günümüz toplumlarındaki karşılığını bulmaya çalışmalıyız. Onun düşüncelerinin nakilden ibaret olmadığının, Cemil Meriç'in deyimiyle “İbn

² İhsan Fazlıoğlu, *Kendini Aramak* (İstanbul: Papersense Yayınları, 2014), 173.

³ İbn Haldun, *Mukaddime I*, çev. Süleyman Uludağ (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2007), 190.

Haldun'a dönmemizin, kendimize dönmek olduğunun"⁴ bilincine varmalıyız. Dolayısıyla İbn Haldun'un naklettiği tarihsel vakalara naif bir şekilde değil, Batı'da ortaya çıkmış ve İslam medeniyetini iliklerine kadar işgal etmeye çalışan teoriler aracılığıyla tekrar yönelmeliyiz. Nitekim İbn Haldun'a göre,

(...) farklı şeyleri mukayese edip karşılaştırmak ve birilerini örnek alıp taklit etmek, insanın bilinen bir özelliğidir. Bu yapılırken, dikkat edilmesi gereken pek çok husus gözden kaçır. Geçmişe ait haberler, yaşanan zamanla mukayese edildiğinde, pek çok şeyin değişmiş olduğu gerçeği dikkate alınmazsa, çoğu zaman ulaşılan sonuçlarda veya verilen hükümlerde hataya düşülür.⁵

Pek çok şeyin değişmiş ve değişiyor olduğu gerçeğini dikkate alarak, ulaşacağımız sonuçlarda veya hükümlerde hataya düşmemek için yeni bir İbn Haldun okumasını dikkate alıp mukayese yoluyla bugüne kadarki alışlagelmiş tarih okumalarının dışında yeni bir pencere açmaya çalışacağız. Her şeyden evvel kendisini bir tarihçi olarak takdim eden İbn Haldun'un düşüncelerine bulunduğumuz anlam küresinden bakmak, Batı medeniyetinin sosyal ontolojik nazariyelerini taklit etmekten bizleri koruyacaktır. Nitekim Yves Lacoste bu durumu şu şekilde belirtmektedir:

İbn Haldun'un yapıtını, içinde yaşadığımız dönemin sorunlarına bağlı olarak bugünün kavramlarıyla ele almak, onun düşüncesini aşırı ölçüde modernleştirmek ya da çarpıtmak anlamına gelmez. İbn Halduncu düşüncenin gerçek zenginliğini ortaya çıkarmanın tek yolu budur; bu, İbn Haldun'un tam anlamıyla tanımlayacak durumda olmadığı temel kavramların anlamını bulmak demektir. O bu kavramları tanımlayacak durumda değildi çünkü yaşadığı dönemdeki kavramsal gereçler bugünkü düzeyine ulaşmamış, nesnel gerçeklikler de henüz ayrımlaş-

⁴ Recep Şentürk (Editör), Takdim Yazısı, *İbn Haldun: Güncel Okumalar*, (İstanbul, İz Yayıncılık, 2009), 8.

⁵ Kasım Şulul, *İbn Haldun'a Göre İslâm Medeniyeti* (İstanbul: İnsan Yay., 2015), 15.

mamıştı. Önerdiğimiz yol, onun aydınlık bir biçimde birleştiremediği akıl yürütmelerin bağlantısını sağlamak; sonuna kadar götürülmesi XIV. yüzyılda mümkün olamayan nesnel bir çözümlemeyi, böylesi bir öznel yargıdan giderek yakından tanımak; tarihin ancak taslaklar ortaya koymaya mahkûm ettiği deha düzeyinde bir düşüncüyü aydınlığa kavuşturmaktır. İbn Haldun'un görüşlerini bugünkü bilgimizle karşılaştırsak aradan geçen zamandan ötürü sınırlı gözükeceklerdir. Ama yalnızca tarih alanı göz önünde tutulduğunda, bu görüşlerin hiçbirisi geçerliliğini yitirmemiştir.⁶

Bazı insanların şahsiyete dönüşme yolunda katettikleri mesafeler çok çetrefillidir ve onlar, tesadüflere sığamayacak hadiselerle karşılaşır. Bu hadiselerden çıkardıkları dersler onları başka hadiselerle karşı karşıya bırakır. Hayatın ortasında hep yeni meselelerle karşılaşır ve üzerinde tefekkür ettiklerinde müthiş bir zihnî gelişime şahitlik ederler. Bu şahitliklerini ise yazı ve nazariyelerle insanlığa aktarırlar. İbn Haldun bu anlamda tarihin belki de en mühim gözlemcilerindendir. “İslam dünyasının bir eşini daha çıkaramadığı en büyük filozof ve tarihçisidir, yaşamış tüm filozof tarihçilerin de en büyüklerinden biridir.”⁷ Philip Khuri Hitti'nin (1886-1978) bu düşüncesini sonuna kadar destekleyen bir başka tarihçiye Arnold Toynbee'dir (1889-1975):

İbn Haldun öyle bir tarih felsefesi tasarlamış ve ortaya koymuştur ki bugüne kadar hiçbir yetenek, hiçbir dönemde, hiçbir ülkede böylesine büyük bir yapıt yaratamamıştır.⁸

İbn Haldun'un hayat hikâyesi, onun düşüncelerini zenginleştiren ve onu çok önemli kılan en önemli öğelerden biridir. Bu sebep-

⁶ Yves Lacoste, *İbni Haldun: Tarih Biliminin Doğuşu* (İstanbul: Ayrıntı Yay., 2012), 13.

⁷ B.g.e., 7.

⁸ B.g.e., 7.

le hayatının dehlizlerine inmek, onu layıkıyla anlamak açısından önemlidir.

İbn Haldun miladî 27 Mayıs 1332, hicrî 1 Ramazan 732 tarihinde Tunus'ta dünyaya gelmiştir. İspanya'nın fethi sırasında Hadramut'tan gelip Sevil'e (Sevilla) yerleşerek burada önemli siyasi ve idari görevlerde bulunan ailesi, o dönemin Kutsal Roma İmparatoru III. Ferdinand'ın Sevil'i işgal etmesinden evvel İspanya'dan ayrılmış ve Efrikiyye şehrine gitmiştir.⁹ Tunuslu asil bir aileye mensup olan İbn Haldun'un hayatı hakkında yazılmış tafsilatlı metinler çokça olduğundan, sadece gerekli görüldüğünde konuyla bağlantılı olarak İbn Haldun'un hayat hikâyesine değinilecektir. 1332-1352 yılları arası çocukluk ve gençlik döneminde Tunus'un ilim hayatını zenginleştirmiş Endülüslü hocaların ilminden feyz alarak Kur'an, Hadis, Arap Dili ve Edebiyatı, Fıkıh gibi ilmi alanlarda kendini yetiştiren İbn Haldun, mühim eseri *Mukaddime*'de şöyle der:

İmdi çağlar o çağlarda meydana gelen meselelerin, kabilelerin ve asabiyetlerin değişmesiyle değişir. Maslahatların değişmesiyle farklılık gösterir. Her çağın kendine has bir hükmü vardır. Ve bu, Allah'tan kullarına bir lütuftur.¹⁰

İbn Haldun'un nazariyelerini açıklarken en çok vurguladığı kavramlardan biri olan "değişim," bu çalışmanın da odak kavramlarından biri olacaktır. Biz onun nazariyeleriyle John Searle'ün (1932-) nazariyeleri arasında, yani İslam medeniyeti ile günümüzün muktedirliğine oynayan küresel medeniyetin nazariyelerini bu iki filozofun sosyal ontolojik düzlemdeki teorilerini mukayese aracılığıyla yaşadığımız çağın hükmünü, daha doğrusu kendi medeniyet idrakimiz açısından nirengi noktalarını elden geldiğince analiz etmeye çalışacağız. Nitekim 20. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkmış birçok teori, kendi nazariyelerimizin içeriğinden soyutlanarak, bu

⁹ Bkz. Ümit Hassan, *İbn Haldun, Metodu ve Siyaset Teorisi* (Ankara: Doğu Batı Yay., 2010), 98-99.

¹⁰ İbn Haldun, *Mukaddime I*, çev. Süleyman Uludağ (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2007), 452.

soyutun/idrakin yerine yeni bir sosyal ontoloji algısının/somutunun yerleştirilme çabasıydı.

Tahsin Görgün, bu hususta şunları söylemektedir:

Özellikle Batı Avrupa’da, geleceğe yönelik adımlar söz konusu olduğunda, dilin yeterli bir zemin teşkil etmediği, bu hususta dinin, yani Hıristiyanlığın imkânlarının da sonuna kadar kullanılmaya çalışıldığını göstermektedir. Ne var ki bu yöneliş, pozitif bir yöneliş olmayıp özellikle İslâm ve Müslümanlar söz konusu olduğunda, negatif bir yöneliştir. İslâm ve Müslümanlar ötekileştirilerek bunun üzerinden bir kimlik tanımlanması yolu, teorik bazı çalışmalar desteğinde sürdürülmektedir.¹¹

Görgün’ün değindiği “teorik bazı çalışmalar” a örnek verebileceğimiz nazariyelerden biri de Amerikalı filozof John Searle’ün “kitlesele yönelmişlik teorisi”dir (*the theory of collective intentionality*). Kitabımızda İbn Haldun’un asabiyet teorisini yeni bir kavramsallaştırmayla yeniden yorumlayarak, Searle’ün mevzubahis teorisinin dolaylı/dolaysız tahakkümlerle “çağın hükmü”nü nasıl belirlemeye çalıştığı mevzusunun derinlerine ineceğiz. Asabiyet’in, yani cemiyetin *canının* yok edildiği bir sosyal ontolojide, bu canın yerine hangi faktörlerin geçebileceğini, sorunları ve çözümleri, özellikle de son dönem Türk filozoflarımızın nazariyelerini temel alarak irdelemeye çalışacağız. Zira “İbn Haldun’un yöntemini kendi analizlerinin ötesine, başka bir deyişle zamanının bilmediği evrenlerine, hatta bizim modern dünyamıza dahi taşımamızın önünde hiçbir engel yoktur.”¹²

Kitap iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, İbn Haldun’un *asabiyet teorisi* ve bu nazariyeyi teşkil eden diğer tâli kav-

¹¹ Tahsin Görgün, İbn Haldun’un Toplum Metafiziğinin Güncelliği ve Günümüzde Toplum Araştırmaları Açısından Önemi, *İbn Haldun: Güncel Okumalar*, ed. Prof. Dr. Recep Şentürk (İstanbul, İz Yayıncılık, 2009), 339.

¹² Hamit Bozarslan, *Lüks ve Şiddet, İbn Haldun’da Tahakküm ve Direniş* (İstanbul: İletişim Yay., 2016), 28-29.

ramlar ve konular; onun vaktiyle değerlendirdiği nazari zemin üzerinden yeniden ele alınmaktadır. Asabiyet kavramının ve nazariyesinin yeniden ele alınması sûretiyle, bu kavramdan/nazariyeden ne anladığımızı ve anlamamız gerektiği çalışmanın bütünselliği çerçevesinde irdelenmiştir. Bu bağlamda, asabiyet kavramından yola çıkılarak yeni adlandırmalar ve kavramsallaştırmalar yapılmaktadır. Ayrıca, onun asabiyet ile ilintili *tavırlar nazariyesi* gibi düşüncelerine ve iktisadi görüşlerine de yeni yorumlar getirilmektedir.

Kitabın ikinci bölümünün başında, günümüz dünyasının en etkili analitik zihin filozoflarından olan John Searle'nün düşüncelerinin temellerini teşkil eden Franz Brentano'nun (1838-1917) felsefi anlayışına, kavramlarına ve *yönelmişlik teorisine* yer verilmektedir. Zira, Brentano'nun düşüncelerine yer vermemek Searle'ü anlamamızı zorlaştırırdı. Brentano'nun düşüncelerinden yola çıkarak ulaştığımız Searle'nün felsefi anlayışının temelleri ve *kitlesel yönelmişlik teorisi* de bu ikinci ana bölümde ele alınmaktadır. Searle'nün düşünceleri, kendi kavramsal nazariyelerimizin ve İbn Haldun'un düşünceleri temelinde ele alınmaktadır.

Kitabımızın sonuç bölümünde ise hem İbn Haldun'un hem de Searle'nün düşüncelerini yeniden yorumlayarak ulaştığımız kavramlar/nazariyeler bağlamında, *çağdaş küresel medeniyetin* ontolojisinin nirengi haritası çıkartılmaya çalışılmıştır. Bu sebeple çalışmamızın bütünselliği çerçevesinde birçok yeni kavramın üstüne iki ana çatı kavram daha yerleştirilerek şu iki adlandırmaya ulaşılmıştır: *dirimsel asabiyet* ve *modern ilkellik*.

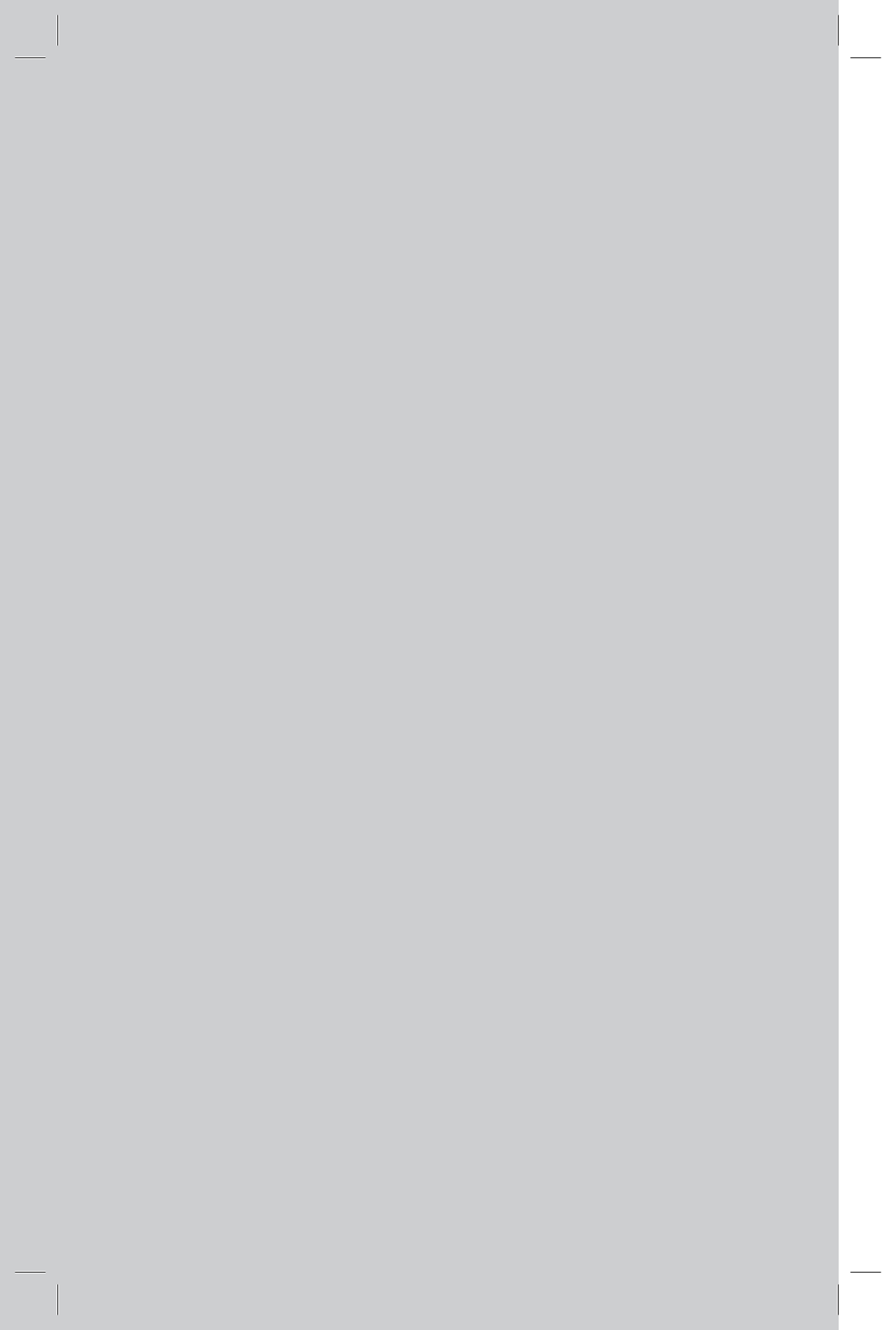
Çalışmamız, İbn Haldun'un nazariyeleri ve modern analitik zihin felsefesinin beyanatları üzerinden ontolojik bir çağdaş küresel medeniyet eleştirisini kapsamaktadır. Bu kitaptaki tezler her şeyden evvel İslam medeniyetinin karşı karşıya kaldığı soru ve sorunların, tarihimizin en mühim ve zirve şahsiyetlerinden olan İbn Haldun'un nazariyelerini bıraktığı yerden tekrar ele alınması, onların

güncelleştirilmesi ve yeniden yorumlanması çabasını gütmektedir. Çalışmamızda bu çabayı kendi cemiyet ve insan anlayışımızın/ontolojimizin/epistemolojimizin merkezine yerleşmeye çalışan karşı teorilerle harmanlayarak ve bir arada tetkik ederek bir neticeye ulaştırmaya çalıştık. Bu mezkûr çabamızı Türk filozofu merhum Teoman Duralı başta olmak üzere, değerli filozoflarımızın kavramsal çerçeveleri temelinde inşa ettik. Bu hem bir felsefi kültür hem de ortak bir düşünce alanı oluşturmak adına önemlidir.

Umulur ki bu çalışma, *tarihte ilk defa yeryüzünün dört bir yanında hayatı etkileyip belirleyen, karşı karşıya ve hatta iç içe olduğumuz bir medeniyet olayı*¹³nın ve bu yeni vakanın ontolojik/epistemolojik/tarihsel temellerinin farklı vecheleriyle ortaya serilmesinin devamına ve felsefi düşünce dünyamızın ufkunun daha da genişlemesine bir parça olsun katkıda bulunur.

¹³ Ş. Teoman Duralı, *Çağdaş Küresel Medeniyet* (İstanbul: Dergâh Yay., 2003), 13.

BİRİNCİ BÖLÜM

NAİF BİR TARİH OKUMASINDAN YENİ BİR İBN HALDUN OKUMASINA

Tarih, bireyin “ben” bilincine ulaşmasıyla başlar. Beşerin dirimsel-likten, tek boyutluluktan bir üst katmana, metafiziksel daireye geçiş süreci onu yavaş yavaş insan kılar. Hayvanların tarihini insanlar yazar, hayvanların kendi tarihlerini yazdıkları görülmemiştir. Zira salt biyolojik olarak yaşayan canlıların metafiziksel tarafları bulunmadığından, “tarih” denilen fizik ötesi idrake konu edebilecekleri mücerret bir alanı oluşturamazlar. Bu bağlamda insanın evrendeki konumunu, insan olmayı gerçekleştiren yeteneklerin mahiyetini ve bu yeteneklerin tarihi nasıl oluşturduğunu felsefi bir temelde inceleyen alana “tarih metafiziği” denir.¹

Diğer bütün canlılarda olduğu gibi bireyliğe sahip olan beşer, bu bireyliği içine doğduğu kültürde fiile dönüştürmeye başladığında “insan” olur ve insanın bireyliği başka hiçbir canlıda görülmeyecek bir şekilde tezahür eder. Bu tezahüre “ben” denir ve “ben” artık dirimsel bir varlık olmaktan çıkıp anlamaya, anlamlandırmaya adım atmıştır. Beşer olan varlık, salt dirimsel ve maddi düzlemde duyumluyordur ama artık insan olmaya adım atarak manevi düzlemde kendini anlama ve böylece kendini başkalarından ayırt etmeye başlamıştır.² Duyumlayarak, hissederek, anlayarak; kendini diğer

¹ Bkz. Ayhan Bıçak, *Tarih Metafiziği ya da Kendilik Bilinci* (İstanbul: Dergâh Yay., 2014), 9-19.

² Bkz. Ş. Teoman Duralı, *Çağdaş Küresel Medeniyet* (İstanbul: Dergâh Yay., 2003), 26-27.